

De chirograaf van Westbroek

Wouter van Dijk

In het archief van de hervormde gemeente van Westbroek troffen we een bijzondere overeenkomst aan tussen de kerkmeesters en inwoners van Westbroek aan de ene kant, en timmerman Willem Heynrickss aan de andere kant. Het archief van de hervormde gemeente Westbroek wordt bewaard bij het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen in Breukelen, als archiefdienst voor onder andere de gemeente De Bilt.¹ Momenteel wordt de inventarisatie van het archief ter hand genomen, zodat het archief voor onderzoek toegankelijk wordt. Het archief beslaat voor zover nu inzichtelijk een periode van 1515 tot de jaren zestig van de vorige eeuw. Extra bijzonder is dat het archief van de hervormde gemeente ook enkele stukken bevat van de periode vóór de Reformatie, die in de jaren zestig van de zestiende eeuw een vlucht nam. Een van die stukken is de overeenkomst met Willem Heynrickss in de vorm van een chirograaf. Dit stuk is te dateren op 29 juni 1515 en is daarmee ook direct het oudste stuk dat in het archief is aangetroffen.

Wat is een chirograaf

De term chirograaf is inmiddels al een paar keer voorbijgekomen. Maar wat is een chirograaf precies? Een chirograaf is een overeenkomst die als uniek kenmerk heeft dat deze overeenkomst in tweevoud werd opgemaakt op hetzelfde vel perkament of papier, waarna de overeenkomst letterlijk in tweeën werd gedeeld. Beide partijen ontvingen een van de twee helften als bewijs van hun afspraak, een andere werkwijze dan hoe later aparte afschriften voor beide partijen werden opgemaakt, of hoe wij tegenwoordig een kopietje van een stuk maken. De naam komt uit het Latijn, waarin chirographum ook wel de betekenis van juridische overeenkomst heeft. Op het snijvlak van het papier of perkament werd in grote letters een woord geschreven en ook werd het stuk vaak niet netjes recht in twee helften gesneden, maar bewust met tanden en inkepingen, in een zigzagbeweging, zodat wanneer de partijen dienden te bewijzen dat zij partij waren in de overeenkomst de twee helften naadloos aan elkaar gepast konden worden. Dit was een middel om de authenticiteit van de akten te garanderen. Zonder directe toegang tot de originelen werd het vervalsen van een dergelijke overeenkomst een zeer lastig karwei. En dat was precies de bedoeling.

---

¹ Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, toegang 0978 Hervormde gemeente Westbroek.

Afbeelding 1. De chirograaf van Westbroek, onderdeel van het archief van de hervormde gemeente Westbroek.

Het bijzondere aan chirografen is dat ze relatief zeldzaam zijn. Zo zijn in de collectie van Het Utrechts Archief slechts 18 chirografen beschreven, en in de collectie van het Nationaal Archief slechts 87. De chirograaf van Westbroek is voor zover nu bekend enig in zijn soort in de collectie van het RHC Vecht en Venen. Reden genoeg om dit bijzondere archiefstuk onder de aandacht te brengen. De chirograaf van Westbroek is in het verleden al eens gerestaureerd. Dat is goed te zien aan de randen en in het midden van het stuk, waar het papier zichtbaar is aangevezeld. Ook zijn nog altijd de vouwlijnen zichtbaar waaruit duidelijk wordt dat het archiefstuk lange tijd in vieren opgevouwen is bewaard. De zichtbare vochtschade aan het stuk maakt duidelijk dat de restauratie net op tijd is geweest om het stuk te redden.

De overeenkomst

Tot zover de vorm van de overeenkomst. Dan nu de inhoud. Wat werd in het stuk eigenlijk afgesproken tussen de kerkmeesters en inwoners van Westbroek en timmerman Willem Heynrickss? De overeenkomst tussen de twee partijen werd aangegaan omdat de kap van de kerktoren van Westbroek aan vervanging toe was. De overeenkomst omschrijft nauwkeurig de werkzaamheden die Heynrickss aan de kerktoren moest uitvoeren, en wat hij daarmee zou verdienen.² De houten planken, steunbalken en schoren die daarvoor benodigd waren werden precies benoemd en ook aan welke eisen zij moesten voldoen, zowel wat de kwaliteit betreft als de omvang. Het stuk leest dan ook als een vroeg bestek van een bouwproject, met daarin de voorwaarden voor de uitvoering, de

² Bij het archiefstuk werd een transcriptie aangetroffen van de hand van mw. G. Verhaar-Klomp, waarvan voor het onderstaande gebruik is gemaakt.

benodigde materialen en de daar tegenoverstaande beloning, die geheel volgens de nu ook nog gangbare normen in termijnen na oplevering van bepaalde onderdelen van het werk werd uitbetaald.

Afbeelding 2. De kerk te Westbroek, H. Spilman naar een tekening van J. de Beijer uit 1749. Collectie RHC Vecht en Venen.

In de akte wordt ook beschreven dat men het stuk als chirograaf heeft opgesteld. *“Soe zijn deser cedelen twee alleens spreekende de een uut den andele gesneden doer a.b.c.d. daer die kerckmeesters de overste ende Willem voerseyt die nederste cedelen off hebben.”*

De kerkmeesters ontvingen dus de bovenste helft van de overeenkomst, en Willem het onderste deel. Logischerwijs is het overgeleverde stuk in het kerkarchief dat van de kerkmeesters. In de akte werd ook het ‘woord’ genoemd dat als scheidingsteken gebruikt werd. Dat was de lettercombinatie A, B, C, D. Met die wetenschap is dat goed te zien aan de halve lettervormen die voor ons zichtbaar zijn. Op de achterkant van de akte zijn nog enkele aantekeningen gemaakt. Deze aantekeningen geven de uitbetalingen van Heynrickss door het kerkbestuur weer, die op verschillende momenten vijftig, twintig en nog eens vijftig Philipsguldens kreeg uitbetaald.³ De opdracht was kennelijk naar tevredenheid uitgevoerd. Daarmee is het verhaal van dit bijzondere archiefstuk verteld. Het is een van de topstukken uit de collectie van ons streekarchief.

Afbeelding 3. Een Philipsgulden zoals afgebeeld in H. Enno van Gelder, *De Nederlandse munten*, 55.

³ De Philipsgulden was een gouden munt die werd geslagen in de periode 1496-1520. Zie H. Enno van Gelder, *De Nederlandse munten* (Utrecht, Antwerpen 1965) 51, 266.

Verantwoording

Wouter van Dijk is Collectiebeheerder bij het RHC Vecht en Venen.

Meer informatie over het streekarchief en de volledige bronvermelding van dit artikel vindt u op www.stmaerten.nl.

**Regionaal
Historisch
Centrum
Vecht en Venen**

Bijschriften afbeeldingen:

Afbeelding 1. De chirograaf van Westbroek, onderdeel van het archief van de hervormde gemeente Westbroek.

Afbeelding 2. De kerk te Westbroek, H. Spilman naar een tekening van J. de Beijer uit 1749. Collectie RHC Vecht en Venen.

Afbeelding 3. Een Philipsgulden zoals afgebeeld in H. Enno van Gelder, *De Nederlandse munten*, 55.

Tekst voor de website:

Over het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen

Als streekarchief bewaart en beheert het RHCVV de archieven van de gemeenten De Ronde Venen, Stichtse Vecht, De Bilt en Weesp. Daarnaast beheert het een grote verzameling historische archieven van particulieren, bedrijven, verenigingen en kerken uit de hele streek. Op de studiezalen in Breukelen en Weesp kan iedereen deze archieven inzien en onderzoek doen. Daarnaast heeft het RHCVV een grote bibliotheek met boeken over de regio. Regelmatig worden er cursussen, lezingen en tentoonstellingen georganiseerd. Voor meer informatie: www.rhcvechtenvenen.nl. (afb. 4 logo RHCVV)